

Lasy Piaśnickie - miejsce masowych egzekucji dokonanych przez okupantów niemieckich podczas II wojny światowej. Lata 60., Piaśnica, Polska.N/z Elżbieta Ellwart, świadek zbrodni. Fot. Irena Jarosińska, zbiory Ośrodka KARTA

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

22.10.2023

**XV EDYCJA AKCJI
MEDIALNO-EDUKACYJNEJ**

*Zapal przynajmniej na śmierć naszą – słońce!
Niechaj dzień wyjdzie z jasnej niebios bramy,
Niechaj nas przecie widzą, – gdy konamy!*

Juliusz Słowacki

Organizator

Patronat medialny

Patronat honorowy

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

22.10.2023

XV EDYCJA AKCJI MEDIALNO-EDUKACYJNEJ

Zapal znicz pamięci w miejscach zbrodni dokonanych przez Niemców w ramach operacji „Tannenberg”, „Akcji Inteligencja” oraz „politycznego oczyszczania gruntu” w pierwszych miesiącach drugiej wojny światowej.

Uczcij pamięć przedstawicieli polskich warstw przywódczych, którzy zostali zamordowani na terenach II RP wcielonych w 1939 r. do III Rzeszy: w Wielkopolsce, regionie łódzkim, na Pomorzu Gdańskim, Kujawach i Górnym Śląsku.

W tym roku zwracamy uwagę na kolejne ważne wydarzenia i miejsca, które związane są z historią drugiej wojny światowej w poszczególnych regionach. Zapraszamy do udziału w akcji!

Więcej informacji o miejscach masowych zbrodni i akcji „Zapal znicz pamięci” oraz lista Miejsc Pamięci Narodowej na stronie:

www.ipn.gov.pl

edukacja.ipn.gov.pl

 Zrób zdjęcie dokumentujące akcję i prześlij je na adres zapalzniczpamieci@ipn.gov.pl *

Organizator:

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Partner medialny:

Patronat honorowy:

*Wielkość pliku ze zdjęciami nie może być większa niż 7 MB w jednej wiadomości email.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

XIV edycja akcji
medialno-edukacyjnej
„Zapal zniczą pamięci”
– 25 października 2022r.
Fot. 9 Gromada Zuchowa Tropiciel
Tajemnic z Rogoźna

22.10.2023

XV EDYCJA AKCJI MEDIALNO-EDUKACYJNEJ

Szanowni Państwo,

już po raz piętnasty zachęcamy do zapalenia „znicza pamięci” Ofiarom niemieckich zbrodni dokonanych w ramach „politycznego oczyszczenia gruntu” i operacji „Tannenberg” w 1939 r. Każdego roku, w trzecią niedzielę października, przypominamy o tych, którzy jako pierwsi zostali poddani eksterminacji po agresji III Rzeszy Niemieckiej na Polskę.

Chcąc pozbawić naród polski przywódców oraz możliwości tworzenia ruchu oporu, Niemcy metodycznie, głównie na ziemiach wcielonych do III Rzeszy, jesienią 1939 r. zaczęli mordować przedstawicieli lokalnych warstw przywódczych. W dokonanych wówczas licznych egzekucjach rozstrzelanych zostało setki Powstańców Wielkopolskich i Śląskich. Likwidowani byli także polscy urzędnicy, nauczyciele, księża, działacze polityczni i społeczni, przedstawiciele ziemiaństwa, związków i stowarzyszeń patriotycznych. Zginęli tylko dlatego, że pełnili przywódcze role w polskim narodzie.

Część z nich rozstrzelano jako zakładników na głównych placach polskich miast i miasteczek. Innych wywożono z niemieckich więzień w „nieznany kierunek” i rozstrzelano w sposób tajny nad dolami śmierci, głównie w lasach. Ich doczesnych szczątków nierzadko szukamy do dnia dzisiejszego. „Zbrodnia pomorska 1939”, „Krwawy Poniedziałek” w Częstochowie, egzekucja w Bukowcu pod Wągrowcem w Wielkopolsce czy zbrodnie niemieckie w Łodzi i na ziemi łódzkiej, to tylko niektóre przykłady tej ogromnej fali niemieckiego terroru, dokonanego w pierwszym roku okupacji.

Wspólnie przypomnijmy, że o nich pamiętamy. O tych, którzy mają swój grób, tablicę z imieniem i nazwiskiem, ale również i o tych, którzy leżą w bezimiennych, masowych mogiłach, celowo oddalonych od skupisk ludzkich. Uczcijmy pamięć tych polskich obywateli, których nadal poszukujemy.

Dnia 22 października 2023 r. zachęcamy do indywidualnych upamiętnień, a także do włączenia się w akcję muzeów regionalnych, władz samorządowych, przedstawicieli stowarzyszeń, mediów, nauczycieli wraz z uczniami oraz drużyn harcerskich.

Finał akcji poprzedzi konferencja edukacyjna „Zapal zniczą pamięci. Zbrodnie niemieckie z okresu II wojny światowej w edukacji historycznej”, która odbędzie się 18 października 2023 r. w Przystanku Historia – Centrum Edukacyjnym IPN w Poznaniu.

(Więcej informacji pod adresem mailowym: marta.szczesiak@ipn.gov.pl oraz na stronie internetowej www.poznan.ipn.gov.pl)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Lasy bukowieckie – miejsce masowych egzekucji dokonanych przez okupantów niemieckich podczas II wojny światowej.
Fot. Tomasz Cieślak

Egzekucja przedstawicieli polskich warstw przywódczych w lesie w okolicy wsi Bukowiec k. Wągrowca (8 grudnia 1939 r.)

W ramach operacji „Tannenberg”, Niemcy aresztowali i osadzili jesienią 1939 r. w więzieniu w Wągrowcu wielu wybitnych obywateli II Rzeczypospolitej pochodzących z tego regionu. Byli to przedstawiciele lokalnych warstw przywódczych, nauczyciele, powstańcy wielkopolscy, członkowie Obrony Narodowej, ale również działacze społeczni i polityczni. W sumie w wągrowieckim więzieniu znalazło się ok. 260 osób. Dnia 8 grudnia 1939 r. w lesie w okolicy wsi Bukowiec k. Wągrowca, niedaleko jeziora Kobyleckiego, SS przeprowadziło trzy tajne egzekucje. Ofiarami byli wspomniani polscy obywatele osadzeni w więzieniu w Wągrowcu. Polacy, stojąc nad wcześniej wykopanym grobem, byli mordowani strzałami w tył głowy przez czterech funkcjonariuszy SS. Ciała zostały zakopane na miejscu przez ostatniego żyjącego więźnia, który został zamordowany jako ostatni. W sumie tego dnia Niemcy zamordowali ok. 107 Polaków. Jesienią 1944 r. do bukowieckiego lasu ponownie przyjechali Niemcy. Tym razem byli to członkowie specjalnego komanda. Było ono odpowiedzialne za zacieranie śladów niemieckich zbrodni w ramach „Akcji 1005”. Niemcy otwarli masowe groby, wykopali ciała i je spalili. Prochy ponownie zakopano. Miejsce zbrodni starannie zamaskowano, sadząc roślinność korespondującą z otoczeniem.

Tomasz Cieślak / IPN Poznań

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Medard Męczykowski i Antoni Olejnik, nauczyciele Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego im. M. Kopernika w Bydgoszczy, na chwilę przed egzekucją w fordońskiej Dolinie Śmierci, 1 listopada 1939 r.
Fot. AIPN Bydgoszcz

Golgota pomorskiego nauczycielstwa

XV edycja akcji edukacyjno-medialnej „Zapal znicz pamięci” przebiega w Oddziale IPN w Gdańsku pod hasłem „Golgota pomorskiego nauczycielstwa” i jest poświęcona pamięci pomorskich pedagogów zamordowanych w latach 1939-1945. Na niemal 5596 polskich nauczycieli, którzy nie przeżyli hekatomby drugiej wojny światowej, aż 1079 było związanych z Pomorzem. Oznacza to, że co piąty polski pracownik oświaty, który zginął z rąk niemieckiego lub sowieckiego okupanta, pochodził w województwa pomorskiego (w tym również Wolnego Miasta Gdańska) lub był zawodowo związany z tym regionem. 877 pedagogów zostało rozstrzelanych w okresie krwawej pomorskiej jesieni 1939 r., kolejnych 202 zginęło w innych okolicznościach w latach 1939-1945 (w tym przynajmniej kilkuset w ramach Zbrodni Katyńskiej). Tym samym pomorskie nauczycielstwo poniosło większe straty osobowe niż przedstawiciele tej grupy zawodowej z pozostałych województw RP, objętych zbrodniczą operacją „Tannenberg”. Tegoroczna akcja zbiega się czasowo i tematycznie z nowym świętem państwowym, jakim jest ustanowiony przez polski sejm Narodowy Dzień Pamięci Ofiar Niemieckiej Zbrodni Pomorskiej 1939 r. (2 października).

Bartosz Januszewski/IPN Gdańsk

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Rozstrzelanie ks. Piotra Sosnowskiego
w Rudzkim Moście koło Tucholi.
Fot. AIPN

Zbrodnia pomorska 1939

Zbrodnia pomorska 1939 to eksterminacja przez Niemców na terenie przedwojennego województwa pomorskiego w ponad 400 miejscowościach: polskiej ludności cywilnej (głównie inteligencji, ale także rolników i robotników), osób chorych psychicznie, a także pomorskich Żydów w pierwszych miesiącach okupacji. Zbrodnia pomorska 1939 była przykładem zbrodni sąsiedzkiej – jej głównymi sprawcami byli miejscowi Niemcy, członkowie Selbstschutzu Westpreussen. W wyniku zniszczenia dokumentacji i spalania przez sprawców zwłok ofiar w ponad 30 miejscach kaźni, niemożliwe jest określenie całkowitej liczby ofiar. Na podstawie dokumentacji ekshumacyjnej i imiennych list ofiar ustalono ok. 16 tys. zamordowanych. Nie jest to liczba pełna, lecz jedynie „najmniejsza z możliwych”. W żadnym innym regionie okupowanej Polski w 1939 r. terror niemiecki nie był aż tak wielki. W 2018 r. w centrum Torunia, stolicy przedwojennego województwa pomorskiego, otwarto Park Pamięci Ofiar Zbrodni Pomorskiej 1939. Od tego czasu 2 października – rocznica urodzin dr. Józefa Bednarza, „pomorskiego Korczaka” – obchodzony jest jako dzień pamięci ofiar zbrodni pomorskiej. W 2023 r. dzień 2 października sejm RP ustanowił Narodowym Dniem Pamięci Ofiar Niemieckiej Zbrodni Pomorskiej 1939 r.

dr Tomasz Ceran/IPN Bydgoszcz

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

„Krwawy Poniedziałek”, Częstochowa, 4 IX 1939 r.
Fot. zbiory Marka Chady

„Krwawy Poniedziałek”. Niemiecka zbrodnia wojenna na mieszkańcach Częstochowy 4 września 1939 r.

„Krwawy Poniedziałek” jest jedną z największych niemieckich zbrodni wojennych dokonanych na polskich cywilach we wrześniu 1939 r. 4 września 1939 r., dzień po zajęciu Częstochowy przez oddziały 46 Dywizji Piechoty Wehrmachtu dowodzonej przez gen. mjr. Paula von Hase, na ulicach miasta doszło do chaotycznej strzelaniny, w wyniku której poległo 9 niemieckich żołnierzy (w tym 2 oficerów), a 14 zostało rannych. Przyczyny tego incydentu do dzisiaj nie są jednoznacznie wyjaśnione. W odwecie żołnierze Wehrmachtu rozpoczęli masowe „aresztowania” przypadkowych przechodniów i mieszkańców, wyciąganych siłą z mieszkań i domów. Kolumny zakładników prowadzono ulicami przede wszystkim na centralne place miasta, do opuszczonych koszar Wojska Polskiego, na teren szkół, a także do częstochowskiej archikatedry. W wielu miejscach rozpoczęły się egzekucje przypadkowych osób, bez względu na płeć i wiek. Głównymi miejscami egzekucji były obecne place Biegańskiego i Daszyńskiego, plac przed archikatedrą oraz ulice Starego Miasta. Do grzebania ofiar użyto w wielu przypadkach głębokich rowów przeciwlotniczych. Szczególnie złą sławą okryli się niemieccy żołnierze z bawarskiego 42 Pułku Piechoty, którzy odegrali jedną z pierwszoplanowych ról w czasie brutalnej pacyfikacji mieszkańców i ulicznych egzekucji. Dokładna liczba ofiar nie jest znana. Ówczesne władze miasta określiły liczbę ofiar na 671 zamordowanych oraz setki rannych. W wyniku ekshumacji przeprowadzonych za zgodą Niemców w 1940 r., z różnych miejsc pochówku wydobyto zwłoki 227 osób. W 2019 r. w czasie prac remontowych przed częstochowską archikatedrą odnaleziono szczątki kolejnych 13, co łącznie daje liczbę 240 osób, w tym 22 pochodzenia żydowskiego. Należy wyraźnie podkreślić, że szczątków wielu ofiar nigdy nie odnaleziono, a wielu miejsc, w których miały znajdować się groby – nigdy nie ekshumowano.

Przejazd kolumny samochodowej Adolfa Hitlera ulicami Łodzi w drodze na front we wrześniu 1939 r. Reprodukcja zdjęcia drukowanego w niemieckiej publikacji propagandowej "Der grosse deutsche Feldzug gegen Polen".
Fot. AIPN

Zbrodnie niemieckie w Łodzi i na ziemi łódzkiej

Po zajęciu przez wojska niemieckie 9 września 1939 r. Łodzi, wkrótce do miasta wkroczyli także dowodzeni przez Hauptsturmführera Fritza Lipharda funkcjonariusze Einsatzgruppe III. Zajęli oni budynek przy al. Karola Anstadta 7 i rozpoczęli pierwsze aresztowania wśród mieszkańców Łodzi i okolic. Mimo że pierwsze dwa miesiące okupacji były czasem stopniowego wzmagania się policyjnego terroru, to w tym czasie Niemcy nie przeprowadzali na ziemi łódzkiej większych masowych egzekucji.

Początkowo miasto zostało włączone do nowo utworzonego 26 października 1939 r. Generalnego Gubernatorstwa, jednak silne naciski miejscowej ludności niemieckiej spowodowały, że 9 listopada 1939 r. Łódź została przyłączona do III Rzeszy. Weszła w skład Okręgu Rzeszy Poznań (Reichsgau Posen). Tego też dnia na terenie ziemi łódzkiej Niemcy rozpoczęli trwające trzy dni masowe aresztowania miejscowej elity polityczno-intelektualnej państwa polskiego. Zatrzymano wówczas ponad 1500 osób, które umieszczono w nieczynnej fabryce Michała Glazera w Łodzi (obóz przejściowy na Radogoszczu). Większość z uwięzionych tam osób na mocy policyjnych sądów doraźnych skazano na karę śmierci i rozstrzelano w masowych egzekucjach w Lasach Łuźmierskich k. Zgierza oraz na poligonie Brus pod Łodzią. Akcję likwidacji lokalnych elit Niemcy kontynuowali także w 1940 r.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

22.10.2023

XV EDYCJA AKCJI MEDIALNO-EDUKACYJNEJ

Akcja medialno-edukacyjna „Zapal znicz pamięci” to wspólny projekt pięciu Oddziałowych Biur Edukacji Narodowej IPN i lokalnych rozgłośni radiowych. Celem akcji jest upamiętnienie polskich obywateli II RP, zamordowanych przez Niemców w pierwszych miesiącach drugiej wojny światowej.

Koordynator ponadregionalny:

Marta Szczesiak-Ślusarek
Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej
IPN w Poznaniu
tel. (61) 835 69 57
marta.szczesiak-slusarek@ipn.gov.pl

IPN POZNAŃ

Tomasz Cieślak
tomasz.cieslak@ipn.gov.pl
tel. (61) 835 69 53
dr Izabella Kopczyńska
izabella.kopczynska@ipn.gov.pl
tel. (61) 835 69 55

IPN GNAŃSK

Bartosz Januszewski
bartosz.januszewski@ipn.gov.pl
tel. (58) 668 49 11

IPN BYDGOSZCZ

Mirosław Sprenger
miroslaw.sprenger@ipn.gov.pl
tel. (52) 321 55 27

IPN KATOWICE

Adam Kurus
tel. 34 370 70 17
adam.kurus@ipn.gov.pl

IPN ŁÓDŹ

Magdalena Zapolska-Downar
magdalena.zapolska@ipn.gov.pl
tel. (42) 201-46-66

Organizator:

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Partner medialny:

Patronat honorowy:

